

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 23.

V Ljubljani, 15. decembra 1890.

Letnik III.

Kako divjake vzrejati?

Sadjar mora pred vsem skrbeti, da dobo krepkih, zdravih divjakov. Če te niso zdravi, dovolj močni, dobro zakoreninjeni, ne premladi, ne prestari za požahnujevanje, ne dobimo nikoli lepih in visokih dreves. Podloga razumnemu sadjarstvu so dobri divjaki. Te vzrejamo najbolje iz semena. Seme mora biti sveže in kaljivo, jederce v njem pa belo in sladkega okusa, nikakor pa ne sme biti pikro in gnilobno. To velja o vseh naših sadnih vrstah. Semena nabiramo lahko, kadar pripravljamo sadje za sušilo, kadar ga tolčemo ali uživamo. Tropine treba večkrat skozi sito presejati, dokler ne ostanejo sama semena ali peške. Tropinam, katere smo sušili na peči, ne kaže izbirati pešek, ker jih je mnogo uže nekaljivih. Zelo lepih in snažnih pešek dobimo, ako jih po obedih ali kedar jabolka in hruške režemo za sušenje, devamo na stran. Nekateri sejejo kmalu po prešanji peške s tropinami vred. Tega ni svetovati, ker malokedaj se posreči delo. Navadno zvbijjo tropine toliko miši, da požro vse peške. Jeseni in prvi zimski čas nabiraj sadjar pešek. Da ostanejo kaljive, vlóži jih v zaboje s peskom, s prstjo ali s stolčnim ogljem plastoma, zaboj zakolji potem 1 m globoko v suho zemljo, da ne morejo miši do njega. Rano spomladi izkoplji zaboj in posej peške brž, ko je vreme ugodno. Če se kažejo vže cime, zadnji je čas, da poseješ peške. Sploh pa so peške od krepkih in trčnih drevesnih vrst boljše mimo vseh drugih. Na suhem hranjene peške cimijo brez odeje malokedaj precej spomladi; kožica je takó izsušena, da se ne da precej premočiti. Sedaj misli nevednež, da takšne peške sploh ne bodo cimile, ker niso hitro spomladi, gre in izkoplje semena in takó uniči vse. Zemlja mora biti za divjake dobra, sicer ne morejo tam vzrasti krepki, mladi divjaki. Sejati moramo redko, ker tako dobimo divjakov, kateri imajo mnogo korenin ter rasto hitro. Zatorej svetujemo jeseni zemljo 60—80 centimetrov globoko prekopati ali rigolati in pognojiti z dobrim, močnim kompostom, ki se razstrosi po vrhu. Kedar greš sejat, naredi 6—10 $\%_m$ globoke jamice po 50—60 $\%_m$ narazen. V te jamice položi peške, pritisni jih z roko in pokrij 3 $\%_m$ na debelo s kompostom. Takšne drevesnične gredice treba potem večkrat opleti in z razredčeno gnojnico polití; to pa le tedaj, kadar so drevesa nekoliko porasla. Vlaga jim ne sme nikoli manjkati. Kdor jim hoče še bolj postreči, naj med drevesne vrstice ali sploh med nje vrže nekoliko kratkoslamnega, napol sprhlega hlevnega gnoja. Ta ohrani drevescem vlago tudi ob hudi suši, plohe jim ne škodujejo veliko, sploh pa imajo zmerom dovolj hrane. Če smo tako ravnali, ničesar zanemarili, potem so vže enoletni divjaki, ki so vsekakor več vredni nego dvoletni, za presajenje v drevesnico. Slabejša enoletna in zdrava drevesca pa treba izrjavati, ob koreninah obrezati, deblo jim prikrajšati in jih tako presaditi v dobro rigolano in pognojeno

zemljo, to pa v vrste, v katerih stoje drevesca 6–8 % drugo od drugega, vrste pa morajo biti narazen 60–70 %. Črešnje, slive, orehe kaže saditi precej, kadar so zreli odpadli.

Še enkrat ponavljamo resnico, da moramo pred vsem skrbeti za zdrave in močne divjake, ako hočemo vzrediti lepih visokih dreves, kakeršnih nam sedaj živo manjka. Divjakov je pa najbolje dobivati le iz pešek. Skrbimo torej za to. Na majhnem prostoru na vrtu vzredimo lahko vsako leto po tisoč divjakov. Ako jih pocepimo in presadimo, imamo v kratkem lepih mladih dreves. In teh smo potrebni, da stara onemogla drevesa nadomestimo z novimi, čilimi ter prazne prostore zasadimo z rodnim drevjem!

Prstenčar.

Na vsakovrstnih sadnih drevesih, pa tudi na brestu, gabru, glogu in na črnem trnu živi pogostoma gosenica jako škodljivega metulja prstenčarja. Vsa žival z nogami in tipalicami vred je rumenkasta, časi jasnejša, časi temnejša, prek prednjih kril jej gresta dve rjasti prog, in prostor med njima je zlasti pri samici temnejši nego ostalo krilo.

Okoli kresa izplazi se navadno metulj iz zapredka, ali malo ga je videti, ker po dnevi sedi mirno v kakem senčnem skrivališči in drži krila zganena kakor streha. Toliko živahnejši je pa po noči, in nekaj dni potem začne samica jajca nesti. Teh je nekoliko sto, in mati jih lepo vrstoma položi okoli kake mladike v podobi prstena ali kolobareca, odtod tudi ime prstenčar. (Glej *a* na podobi 48.) Rjava jajca so gosto zbita in z nekim neraztopnim klejem zlepljena. Človek, ki ima dober vid in je temu vajen, opazi tak prsten uže iz neke daljave.

Podoba 48.

Jajca prezimijo, na prvo vzpomlad pa se izvale iz njih črne, rjavo kosmate goseničice, ki takoj začno objedati cvetne popke in razvijajoče se brstje. Gosenice se drže zmerom skupaj, toda ne narede si mešička, temveč samo nekoliko se pokrijejo z neko svilasto prejo, ki se tudi videva po vejah, koder hodijo žret. Najrajše sedé v kaki rogovili ali pa na deblu ondi, kjer se v veje razhaja. Ko se je drugič olevila, slekla je črno suknjo in je dobila lepo šarasto. Gosenica je potem sivkasto modra in ima na glavi dve črni piki, kakor oči. Vzdolž ima šest jasno rjastih prog, a po sredi hrbta belo črto; vrh tega je obrastena z dolgimi, mehкими dlakami. (Glej *b* na podobi 48.)

Dorasle se razlezejo in zabubijo v sivem, rumeno zaprašenem zapredku, bodisi ob veji ali med listjem.

Prstenčarjevo zalego je treba povsod, kjerkoli jo ugledaš, z vejico vred odrezati in sežgati. Takisto moraš obrati vse zapredke, ali priden in skrben go-

spodar jim niti ne bo dal, da bi se zapredle, kajti jih bode uže prej pokončal. To je pri tej gosenici tem laže, ker so vse na kupu. Ako jih nečeš s kako cunjjo zmečkati, razstrelji jih s smodnikom. V puško vsuj nekoliko smodnika, polovico od navadnega strela, nanj pa ne stavi nikakeršnega zamaha, temveč izstrelji sam smodnik na gosenice prav od blizu. Drevesa tak strel nič ne oškoduje. Od ptičev se posebno vrabei in ščinkovci radi maste s to gosenico in tudi med najezdniki ima premnogo napastnikov.

Deset pravil kako drevje rezati.

- 1.) Čvrsto zdravje drevesno zavisno je največ od enakomerne razdelitve soka na vse veje.
- 2.) Drevesna starost in zdravje zavisna sta največ od vednega ravnotežja med vejami in koreninami.
- 3.) Sok sili kolikor mogoče navpik, od korenin proti vejam; soka je torej največ v vejah, ki kviško rastejo, pri tem pa poševno rastoče veje škodo trpijo.
- 4.) Sok naredi na kratko rezanem lesu daljše poganjke, kot pa na dolgo rezanem.
- 5.) Sok skuša teči vedno proti koncu veje ali mladike, zato pa zadnji pop bolj zažene kot stranski.
- 6.) Ako eno vejo ali mladiko odrežemo okoristijo se s tem sokom, ki bi imel priti v odrezano vejo ali mladiko, druge veje in mladike.
- 7.) Veje, v katere priteka mnogo soka, delajo največ lesa pa malo sadja, ako pa malo soka vanje priteka, delajo pa veliko sadja in malo lesa.
- 8.) Kolikor bolj je kroženje soka ovirano, temveč se naredi sadja.
- 9.) Vsaka veja, kateri poganjke odstranimo ali odščipljemo, naredi z obilico soka svojega, ker ne more delati lesnih poganjkov, veliko množico rodnih vejic in rodnega popja.
- 10.) Kolikor bolj silimo drevo roditi, toliko bolj ga slabimo; kolikor več na njim lesa vzgojujemo, toliko bolj ga krepimo.

Zakaj postajajo sadna drevesa nerodovitna.

Vzroki nerodovitnosti sadnih dreves so različni. Le kdor najde pravi vzrok, more tudi pomagati drevesu.

Največkrat postane drevo nerodovito zato, ker stoji morebiti uže mnogo let na svojem prostoru in je iz zemlje použilo ves živč. — Kako pomagati? Pognojiti se mu mora! Kako pa? Tako le: Kakih 5—6 čevljev od debela naredi kaka 2 čevlja globoke luknje in vanje vlij z vodo stanjšanega straniškega gnoja, pomešanega z navadnim pepelom. Tudi je dobro, če starim drevesom krono omladiš in jih s tem k večjemu življenju obudiš.

Drug vzrok nerodovitnosti je to, če je drevo napačno bilo vsajeno.

Pogostoma se vidi, da ljudje, ki nimajo prave vednosti o sadjarstvu, na divjake cepljena drevesa pregloboko vsadijo v zemljo. To je velika napaka, kajti tako vsajeno drevo tiči kakor jetnik v globoki luknji in ne more koreninice poganjati na stran, da bi ondi živeža srkale iz zemlje. Ali kako si morejo koreninice živeža iskati, če drevo včasih celo en čevljev čez štrcelj v zemlji tiči? Drugače je s takimi drevesi, ki so na kutine cepljena; taka drevesa se smejo globokeje v zemljo saditi, ker njih cepljeni del še nove koreninice poganja in se potem bolje redi. Še drug vzrok nerodovitnosti je, če se drevesom gnoji s pre-

mladim gnojem ali z mesom crkljih živali. Tak gnoj je presilen, ki dela, da drevo poganja veliko lesa, sadeža pa ne nastavlja.

Tudi to je krivo nerodovitnosti, če je mlado drevesce stalo v preslabi zemlji in je zategadelj obraščeno z mahom. Taka drevesa, presajena v boljše zemljo, tudi le počasi rastejo in postanejo šele čez več let rodovitna. Ali tudi zato hirajo nekatera drevesa, če se iz prav dobre in mastne zemlje presadijo v slabo. Takim drevesom je treba v slabi zemlji pomagati s kompostom (mešanim gnojem).

Nekatera drevesa so presočna, delajo veliko lesa in perja, sadu pa ne nastavljajo. Takim drevesom je treba puščati, to je, z nožem po deblu narediti potezo, katera vnanjo kožo prereže do beline.

Da pridno čejena, mahovja in lišajev snažena drevesa bolje rodijo, nego zanemarjana, to menda ve vsak sadjar uže sam. Treba je tudi včasih drevo otrebiti pregostih vej.

Tudi dobra sadna plemena postanejo nerodovitna, če jim podnebje in lega kraja ne ugajata, bodisi da je kraj premrzal in preoster, ali pa pregorak.

Naj naposled še nekaj omenimo, in to je, da nekatera starejša plemena sadnih dreves začno hirati in slabejši sad roditi. To imenujejo sadjarji „starikanje“ dreves. Tako na priliko ne nahajamo sedaj toliko mošanegerjev, ki so nekaj bili zelo priljubljeni, zdaj pa so po nekaterih krajih uže celo izmrli.

Raznotere vrtnarske reči.

Debla očisti mahu tako le: Zmešaj v pripravi posodi en del apna, en del pepela in osem delov vode. Ta zmes naj stoji 6 do 7 dni, a vsak dan jo enkrat ali dvakrat dobro premešaj. Na vrhu stoječa tekočina je skoraj brezbarvena, ima v sebi ogljikovo kislino. kalij ter nekaj apna in je nekoliko jedka. S to tekočino namaži debela. Mah in lišaji se kmalu posuše in odpadejo. Debla, ki so z mahom preveč zaraščena, ostrgaj poprej.

Proti raku na sadnem drevju. Učitelj Reinecke v Schwanebeck na Nemškem, ki je izvrsten sadjar, izumil je izvrstno sredstvo proti raku na sadnem drevju. On priporoča: Izreži ves bolni les in vso bolno lubad ter namaži tista mesta z mažo od ugašenega apna. Še boljše je, če obvežeš namazano mesto trdno z ruto, da apno ne more odpasti. Čez kakega četrt ali pol leta namaži še edenkrat, a uže takrat bodeš zapazil, da se drevo zdravi. Ranā se popolnoma ozdravi, ako mažo večkrat obnoviš.

Solnčnice, ki so odevele in imajo dozorelo seme, lahko prav koristno porabiš. Odreži in obesi jih na vrtu na kako drevo, na kak drog ali kaj drugega, in kmalu bodo prišli razni koristni ptiči ter si zkljevali seme za živež. To pa seveda naredi se le takrat, kadar ptiči kaj drugega ne dobe in so lačni, drugače rajši jedo seme od solnčnic, nego mrčes pobirajo.

Znamke (etikete), na katere pišemo imena vrstam sadnega drevja ali drugih vrtnih rastlin, naredimo najceneje tako le: Iz mehkega lesa, ki se rad lepo in ravno kolje, napravi gladke deščice, ki so po 5—10 $\frac{cm}{m}$ dolge, 1—2 $\frac{cm}{m}$ široke, ter po kako 2 $\frac{mm}{m}$ debele. Ako hočeš znamko vtakniti v zemljo, zaostri jo na eni strani, ako jo pa hočeš obesiti na drevo, naredi po enem konci primerne zareze. Na znamko piši z mehkim svinčnikom. Predno pa bodeš pisal, namaži znamko z belo ali rumeno oljnato barvo in sicer le toliko, da je barvo komaj poznati. Maži pa s prstom. Na mokro barvo zapiši potem ime. O znamkih druge vrste hočemo govoriti ob priliki.